

א-TO **התם**, גבי הפשט הפסח, **דאיכא בזיון קדשים** אם אינו מפשיט את כולו, שדומה הוא לנבילה, **אימא לך** שאף רבי ישמעאל **כרבנן סבירא ליה**, שהוא מפשיט את כולו.

אי נמי, יש לדחות גם להיפך: **עד כאן לא קאמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא התם**, גבי הפשט פסח, שלא לטרוח בהפשטת כולו, **אלא** משום דכבר **איתעביד ליה צורך גבוה** [בהפשטת חלקו נעשה צורך גבוה להקטיר את אמוריו], **ולא צריך אחולי שבת** [ואין צורך לחלל יותר את השבת בהפשטת כולו].

אבל הכא גבי קצירת העומר, דבקצירת שלש סאין בלבד **לא איתעביד ליה צורך גבוה**, שהרי מכל מקום משובח העשרון יותר כשהוא בא מחמש סאין, ⁽¹⁾ **וצריך לאחולי שבת**, **אימא** אף רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא **כרבנן** שבמשנתנו **סבירא ליה**, שמחללים את השבת אף בריבוי מלאכות. ⁽²⁾

אלא, אמר רבה: **רבי ישמעאל** במשנתנו **ורבי חנינא סגן הכהנים** במשנתנו, אמרו **דבר אחד**, שיש למעט בטירחה.

דתנן: רבי חנינא סגן הכהנים אומר: בשבת

שהובאו בהערה בתחילת הסוגיא, שהוא משום כבוד, לא שייך לומר "דלא איתעביד ליה צורך גבוה".

ובשפת אמת כאן תמה על פירושו של רש"י, כי דוחק לומר שיהא נקרא "לא איתעביד צורך גבוה" כיון דקרי ליה לעיל "מן המוכרח", וגם לא ביאר רש"י פירוש "דצריך לאחולי שבתא"; והגם דיש ליישב זה מכח מלאכות הרקדה טפי, מכל מקום, לולי פירוש רש"י נראה לפרש, דהחילוק הוא, דהכא, אם נקצור באמת חמש סאין יהא קרב העומר מכל חמש הסאין, נמצא שבשלש סאין שקצר עדיין לא איתעביד צורך גבוה, כי מזה מוציא רק חצי עומר, וצריך לאחולי שבתא על השלמת שיעור העומר; ונהי שהיה יכול לרקד יותר ולהוציא עשרון גם משלש סאין, אבל על כל פנים באמת כשמוציא העשרון מכל החמש הרי נעשה צורך גבוה משתי הסאין כמו מן השלש הקודמין, אבל התם בהפשט אין שום צורך גבוה נעשה על ידי ההפשט שמחלל עליו שבת.

2. נתבאר על פי רש"י, שכתב: "כרבנן סבירא ליה, דאמרי, דבשבת עבדינן כל מה דבעי ליה

כאן חילול שבת נוסף.

אולם הקרן אורה ביאר את כל מהלך הסוגיא, שהיא אינה עוסקת בחילול שבת גמור אלא בחילול שבת דרבנן בלבד, ולענין זה הוא שאמרו "דבר אחד"; וכתב שם, שלפי זה נראה, שגם מה שאסר רבי יוחנן בנו של רבי יוחנן בן ברוקא להפשיט את כולו, הוא גם כן חומרא בעלמא, ומן התורה מותר להפשיט את כולו, דמלאכות שהותרו לגמרי הותרו.

[ולפי דבריו פירש את הסוגיא בשבת קלג ב. וקשה על דבריו כמבואר בשלמי יוסף בהערות לדף זה מדברי הראשונים שם, שלא כתבו כדבריו, וממילא משמע שהוא איסור תורה; וראה עוד בהמשך הסוגיא, שלשון הגמרא הן לענין מלאכות הרבה והן לענין הפשט העור הוא "אחולי שבת". והשפת אמת ד"ה וי"ל עוד, צידד לומר, שכל זמן שאין העור מופשט כולו, אין כאן חילול שבת, וראה מה שכתב על זה בהגה"ה שם].

1. נתבאר על פי רש"י; ולכאורה מוכח מכאן כדברי רש"י, שעשרון מחמש סאין הוא יותר מוכרח, שהרי אם כדברי השפת אמת והרש"ש

ענין פרסומי מילתא בריבוי המלאכות —

אבל התם, לגבי הקצירה בשלשה, דאיכא פרסומי מילתא בריבוי האנשים, אימא כרבנן החולקים על רבי חנינא סגן הכהנים סבירא ליה, שאף בשבת עושים בכמה אנשים.⁽³⁾

אי נמי יש לחלק גם להיפך: עד כאן לא קאמר רבי חנינא סגן הכהנים התם גבי קצירת העומר באנשים רבים, אלא משום דאי בחד אי בשלשה, צורך גבוה מתעביד כהלכתו [בין באחד בין בשלשה נעשה צורך גבוה כהלכתו], ורק משום פרסומי מילתא יש מעלה לקוצרם באנשים הרבה —

אבל הכא, גבי מלאכות הרבה בעומר, דלא איתעביד כהלכתו צורך גבוה, שהרי מכל מקום "שביחא מילתא" בנטילת עשרון מחמש סאין, אימא אף רבי חנינא סגן הכהנים כרבנן סבירא ליה להתיר מלאכות הרבה משום זה.

אלא, אמר רב אשי: רבי ישמעאל במשנתנו

היה נקצר ביחוד, במגל אחד, ובקופה אחת. ובחול היה נקצר בשלשה אנשים, בשלש קופות, ובשלש מגלות. וחכמים אומרים: אחד שבת ואחד חול, היה נקצר בשלש קופות, ובשלש מגלות.

ומדייק רבה שאמרו "דבר אחד", שהרי מי לא קאמר רבי חנינא סגן הכהנים התם, באופן הקצירה, כיון דאפשר לקצור באדם אחד לא טרחינן לעשותה בהרבה אנשים, ואף שיש בזה פרסום להוציא מלבן של בייתוסים —

הכא בענין ריבוי התבואה הנקצרת, נמי, כיון דאפשר בשלש סאין, ובריבוי מלאכה אחת בלבד, לא טרחינן לעשותו מחמש סאין בריבוי כמה מלאכות, ואף שבכך העשרון משובח יותר.

וגם את הראיה הזאת של רבה דוחה הגמרא: ממאי?!

והרי דלמא עד כאן לא קאמר רבי ישמעאל הכא, שאין להרבות במלאכות, אלא דליכא

אתי בשלש, בשבת נמי לייתי משלש.

3. כתב בקרן אורה להוכיח מכאן, שמעיקר הדין אין נפקא מינה, אם יעשה יחיד את כולה או שיעשה בשנים זה מקצת וזה מקצת, אלא מצוה מן המובחר היא שלא להרבות בני אדם לחלל שבת, ולכן במקום פרסומי מילתא עושים בריבוי בני אדם, שאם היה איזה איסור בזה, לא היינו מתירים משום פרסומי מילתא; ולפי זה כתב, שגם ריבוי מלאכות כנגד ריבוי מלאכה אחת, אינו איסור, ורק משום חומר שבת מוטב להרבות במלאכה אחת ממלאכות הרבה, ומשום מצוה מן המובחר התירו חכמים להרבות

כבחול, ואי הוה בעי טפי, טפי עבדינן". וראה בקרן אורה בתחילת הענין, שהביא להוכיח מכאן, שאם כי בפשטות אינו מוכרח לומר שחכמים חולקים על רבי ישמעאל בדין דחיית שבת בריבוי מלאכות כדי שיהיה "שביחא מילתא", אלא שלדעתם אין צורך כלל בחמש סאין, וכאשר באמת סוברים הם שאף בחול עושים משלש; מכל מקום מסוגיית הגמרא כאן, מוכח שהם חולקים עליו בפרט זה של דחיית השבת; וכדברי רש"י פירש גם רבינו גרשום: אימא כרבנן סבירא ליה, דבחול אתי מחמש, והכי אמרינן: אי סבירא ליה דבחול אתי מחמש, בשבת נמי לייתי מחמש. ואי סבירא ליה דבחול

והיינו שאמרו "דבר אחד", שהרי מי לא אמר רבי יוסי התם, כיון דאפשר לקדש את החודש בלי עדותם לא טרחינן לילך ולהעיד בחילול שבת, ואף שיש לחוש להימנעותם בעתיד.

הכא נמי, כיון דאפשר בשלש סאין ומלאכה אחת הרבה פעמים, לא טרחינן לעשות מלאכות הרבה בחמש סאין, ואף שבכך העשרון יהא משובח יותר.

ודוחה הגמרא: **ממאי?!**

והרי, דילמא עד כאן לא קאמר רבי ישמעאל **הכא, אלא דליכא סברת "נמצאת אתה מכשילן לעתיד לבא"**.

אבל התם, ד"נמצאת אתה מכשילן לעתיד לבא", שאם לא נתיר להם לחלל את השבת, יאמרו גם בפעם אחרת "כמו שראינוהו אנחנו כן ראוהו בית דין, ולא נחלל שבת", ונמצא מכשול, שלא יתקדש החודש בזמנו, **אימא** אף רבי ישמעאל **כרבנן** דהתם **סבירא ליה, שאין מחללין את השבת.**⁽⁵⁾

ורבי יוסי במסכת ראש השנה אמרו דבר אחד:

דתנן: עדים שראו בתחילת החודש את הלבנה המתחדשת, רשאים לחלל את השבת כדי לבוא ולהעיד בבית דין על ראייתם, ויקדשו בית דין את החודש על פיהם. אך לא בכל ראש חודש נאמרה הלכה זו אלא רק בעדות על חדשי החגים, על ראש חודש ניסן ועל ראש חודש תשרי, שבהם שלוחי בית דין יוצאים לסוריא, ובהן מתקנין את המועדות. וכשהיה בית המקדש קיים, היו מחללין את השבת אף על כולן, מפני תקנת הקרבן של ראש חודש, שיקרב בזמנו.

בין שנראה הירח בעליל [לעיני כל], ויכולין בית הדין לקדש אף בלי עדותם של אלו, שהרי בית דין עצמם ראוהו, **ובין שלא נראה הירח בעליל וצריכים בית דין לעדותן של אלו, מחללין עליו את השבת.** שאם לא כן, יש לחוש שמא יימנעו בעתיד מלבוא ולהעיד אף באופן שבית הדין צריך לעדותם.

רבי יוסי אומר: אם נראה חידוש הירח בעליל, אין מחללין עליו את השבת, כיון שאין צורך בהם.⁽⁴⁾

סוגייתנו, והאחרונים האריכו בזה].

4. המשך המשנה שם הוא: מעשה שעברו יותר מארבעים זוג [של עדים, שהיו הולכים לבית הדין בירושלים להעיד על הלבנה], ועיכבם רבי עקיבא בלוד; שלח לו רבן גמליאל: אם מעכב אתה את הרבים, נמצאת מכשילן לעתיד לבא כני לא ירצו לילך ולהעיד].

5. כתב בקרן אורה, שמשמע מן הגמרא,

במלאכות, והיינו דאמר רבה "אמרו דבר אחד" שלא לטרוח טירחא יתירא במקום שאפשר בלא זה; ולפי ביאור זה כתב [כמו שנתבאר בהערה לעיל משמון] שגם הפשט עור כל הפסח אינה אלא חומרא בעלמא.

[ויש לציין בענין זה את מחלוקת המחבר והרמ"א, יורה דעה רסו יד, בענין מילה בשבת, אם המוהל הוא שיפרע, או שאפשר לחלק את המילה והפריעה לשני אנשים, ובביאור הגר"א שם ובשאגת אריה סימן נט הביאו בענין זה את

אמר רבה, ואיתימא יש אומרים כי רבי אמי הוא שאמר הלכה זו: חייב חטאת על השניה, שלא נשחטה כדין, ופטור על הראשונה שנשחטה כדין –

וחייב הוא על שחיתת השניה אפילו אם בסופו של דבר נתכפר לו בשניה, ולא בראשונה, וכגון שנשפך דמה של ראשונה לאחר שחיתת שניה, והוצרך להביא את השניה, מכל מקום, הוא חייב חטאת על שחיתתה (7) –

ואף שיש לומר: על הראשונה הוא פטור שהרי ברשות שחטה, ואף על פי שבסופו של דבר לא נתכפר לו בראשונה, ואף על השניה יש לו להיפטר הואיל ובסופו של דבר כיפרה חטאת זו על הציבור, קא משמע לן שהולכים אחר שעת השחיטה, וחייב הוא על השניה כיון שבשעת שחיטה היא לא היתה ראויה להישחט בשבת.

אי נמי יש לחלק בהיפוך: עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם, אלא דליכא צורך גבוה שהרי אינו קרבן, וגם לא ניתנה שבת לידחות אותו היום משום דבר אחר.

אבל הכא, דאיכא צורך גבוה, שהרי הקרבן משובח יותר, וגם כבר ניתנה שבת לידחות בקצירת שלש סאין, ויש לומר כיון שנדחת השבת מפני שלש סאין תידחה גם אצל חמשת הסאין, אימא אף רבי יוסי כרבנן סבירא ליה, שמשום "שביחא מילתא" דוחין את השבת במלאכות הרבה.

איתמר: שחט בשבת שתי חטאות של ציבור, כגון שעירי חטאת הבאים ברגלים, והם דוחים את השבת, (6) ואינו צריך לשחוט אלא חטאת אחת, ועשה כן משום שהיה סבור כיון שחטאת זו חטאת של ציבור היא, אפשר להקריב שתי חטאות, וטעה בזה, שהרי כיון שנשחטה החטאת הראשונה שוב אי אפשר להקריב חטאת ציבור שניה –

בזמנו; אלא התורה התירה לכל רואה שילך ויגיד, ומן התורה ודאי מותרין לחלל אפילו נראה בעליל, ורבי יוסי חומרא בעלמא קאמר; וראה עוד שם מה שביאר בזה.

6. ביארו התוספות: לכן לא נקטה הגמרא עולות, משום שעולות יש הרבה במוספין, אבל חטאת אינה אלא אחת. ולשון הרמב"ם [שגגות ב טו]: "היו לפניו שתי בהמות של צבור, בין חטאת בין עולה", וראה מה שכתב בזה ב"שפת אמת".

7. ראה מה שהעירו התוספות מדין "טעה בדבר מצוה ועשה מצוה", ומה שכתבו בביאור דבריהם, הלחם משנה שגגות ב טו, בצאן

שבנראה בעליל לא החמיר רבי יוסי מן הדין, וכל מה שדנה בהם הגמרא לעיל אינו חילול שבת גמור אלא חומרא, וכפי שנתבאר לעיל משמו; וכן משמע מהא דמסיק דהתירא דרבנן הוא משום מכשול לעתיד לבא, ואי אסור לחלל בנראה בעליל מן הדין כיון שלא לצורך הוא, איך מתירים לחלל שבת משום חשש מכשול לעתיד לבא. אלא בודאי כולם מודים, שמן הדין מותרין לחלל אפילו נראה בעליל, ורבי יוסי חומרא בעלמא קאמר; וצריך לומר דהיינו משום דילפינן מ"במועדו", שמצוה לכל אדם הרואה חידוש הלבנה לילך להעיד לבית דין אפילו בשבת, ואין צריך לחוש לשום אומדנא שמא כבר ראו אחרים, כי אם כן כולם יאמרו כן, וגם בית דין אולי לא יראו בעצמם, ולא יבא החודש

וחייב הוא על שחיתת השניה אפילו נמצאת הראשונה כחושה קודם ששחט את השניה, ושחט את השניה כדי שיתכפר הציבור בחטאת שמינה ולא בכחושה.⁽⁸⁾

ומקשה הגמרא: ומי אמר רבה הכי, שהוא חייב על השניה אף שנמצאת הראשונה כחושה קודם ששחט את השניה!?

והא אמר רבה: היו לפניו שתי הטאות ציבור בשבת, אחת שמינה ואחת כחושה, אם שחט שמינה ואחר כך שחט כחושה, חייב.

אבל, אם שחט כחושה ואחר כך שחט את

השמינה, הרי הוא פטור. ולא עוד, אלא שאומרים לו "הבא שמינה", לכתחילה, ושחיט. ואם כן, ודאי שאינו חייב על שעשה כדין וכהלכה!?⁽⁹⁾

ומשנינן: איבעית אימא: פמי כחושה מקמייתא, העבר והורד מדברי רבה הראשונים את מה שאמר שחייב חטאת "אפילו נמצאת ראשונה כחושה".

ואיבעית אימא: החיא, שמועה הראשונה, לא רבה אמרה אלא רבי אמי אמרה. אבל רבה באמת חולק.⁽¹⁰⁾

אמר ליה רבינא לרב אשי: הרם לפי דעת

קדשים ובטהרת הקודש כאן.

8. כתב רש"י: אפילו נמצאת הראשונה כחושה קודם שחיתת שניה, ואיכא משום "הקריבהו נא לפחתך", ושחט שניה, חייב; והוא מה שאמר הנביא [מלאכי א ח]: "מגשימים על מזבחי לחם מגואל, ואמרתם במה גאלנוך, באמרכם שלחן ה' נבזה הוא. וכי תגישון עור לזבוח אין רע [וכי אין דבר זה רע!?!], וכי תגישו פסח וחולה אין רע, הקריבהו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך [בחון אתה את הדבר, והקרב אחת מאלו לדורון לפחתך, האם יהיה מרוצה לך בזה הדורון, או אם ישא פניך!?!].

ומה שכתב רש"י אפילו נמצאת הראשונה קודם שחיתת שניה, כל שכן אם נמצאת הראשונה כחושה לאחר ששחט את השנייה; וראה קרן אורה שביאר את טעמו של רש"י שפירש בכגון שנמצאת כחושה קודם שחיתת; וראה שיטה מקובצת אות ב, והובאו דבריו בהערה לקמן.

9. כתב ב"קרן אורה": צריך לומר הטעם, אף על גב דכחושה כשירה בדיעבד, מכל מקום כיון

דמצוה מן המובחר בשמינה, ועבודת ציבור הותרה, מותר לשחוט לכתחילה; [ובעיקר הדבר שכחושה כשירה בדיעבד — כמבואר בהדיא לקמן פד ב "נעשה ככחוש בקדשים" — ראה בזה בביאור הלכה סימן רעב].

וכתב עוד, שדין זה הוא כעין מה שנתבאר במשנה, שהתירו חכמים להרבות בקצירה משום מצוה מן המובחר, והיינו דמייתי הש"ס הכא להאי פלוגתא, דהוי כעין פלוגתת רבי ישמעאל ורבנן במשנתנו.

10. הקשה בשיטה מקובצת בשם תוספות חצונות: ואם תאמר, אמאי לא משני, דשאני הכא דנמצאת כחושה לאחר שחיתת, שבשעת שחיתת לאיסורא קא מכיין, והתם דפטר רבה, כשידע קודם שחיתת שהראשונה כחושה!?

ויש לומר, דאינו רוצה להכניס ראשו בבעיא דרבינא דבסמוך: אי בתר מחשבה אזלינן, אי בתר מעשיו אזלינן; וראה דברי רש"י המובאים בהערה 8, שפירש את הנידון כאן בכגון שנמצאת כחושה קודם שחיתת, ובמה שכתב ב"קרן אורה" על דבריו.

רבה, הפוטר על השניה כשנמצאת הראשונה כחושה, אם נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיין, שקודם שחיטת השניה היתה נראית הראשונה שמינה, ורק לאחר שחיטת השניה, כשבדקו את בני מעיה של הראשונה מצאו שהיא היתה כחושה, ונמצא שבשעת שחיטת השניה לא שחט אותה ברשות, שהרי עדיין לא ידע שהיא כחושה, מהו שייפטר אף

באופן זה על השניה?

וצדדי הספק הם:

האם חייב הוא חטאת על השניה כי בתר מחשבתו של השוחט אזלינן, והאי גברא [השוחט] הלוא לאיפורה קא מכויין, (11) שהוא לא היה יודע שמותר וצריך לשחוט

11. כתב רש"י: לאיסורא איכוין לאו דוקא, דהא שגג, כסבור: מותר לעשות הואיל ושל ציבור היא, אלא לשחיטה אסורה איכוין.

ונתחבטו הראשונים והאחרונים, בביאור סברא זו:

בשיטה מקובצת בשם תוספות חצוניות, הקשה מהר"ם: מה בכך, כיון דלא עביד איסורא?! וכי מתכוין לאכול חלב ואכל שומן, מחייב?!

ותירץ, לא דמי לאוכל שומן, שהוא היתר גמור, אבל הכא, מן הדין הוי ליה למימר שחייב, שהרי יצאו צבור ידי חובתן בכחושה, אלא משום דבעינן למובחר [למצוה] שמא דחייב שלא היה לו להביאה, כיון שאינו יודע אם מובחר מן הראשון; וראה עוד בזה בהמשך הסוגיא.

וכעין זה כתב בקרן אורה. אלא שתמה על הרמב"ם, שהוא מפרש "כחושה" דהיינו טריפה [וכמבואר בדבריו שגגות ב טו], דאם כן, היכי בעי למימר דאזלינן בתר מחשבתו, וחייב חטאת?! והיכן מצינו כזאת, שעל מחשבה לחוד שנתכוין לדבר איסור, ועלה בידו היתר, שיתחייב חטאת? נהי דצריך כפרה וסליחה [כוונתו למה שאמרו בניזיר כג א באשה שנדרה בניזיר והיפר לה בעלה והיא לא ידעה ועברה על נזירותה, שהיא צריכה סליחה וכפרה, ועל זה אמר הכתוב "אישה הפרם וה' יסלח לה", ודימו זה בגמרא למי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר

טלה; ומיהו בעניננו, אף סליחה וכפרה לכאורה אינו צריך, כי הוא הרי טעה לומר שמותר לשחוט שתי קרבנות ציבור בשבת, ואפילו כוונה לאיסור אין כאן, אבל חיוב חטאת ליכא, והכא היתר גמור הוא, דשחיטת ראשונה לאו כלום הוא, כיון דנמצאת טריפה. אבל לפירוש רש"י אתי שפיר קצת, דנהי דנמצאת הראשונה כחושה, מכל מקום, כיון דבדיעבד כשירה היא, אזלינן בתר מחשבתו לחייב חטאת על שחיטת השניה, כיון דמחשבתו לאיסור הוי, והמעשה גם כן אין התירה ברור; וראה שלמי יוסף סימן פא.

והרש"ש הקשה אף הוא: לכאורה היא משנה מפורשת בניזיר "היפר לה בעלה והיא לא ידעה" [ועוד כמה ראיות דומות]?!]

ויש לחלק, דהגע עצמך: איך יתכן לחייב על המחשבה, הלא מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה?! אלא על כרחך, לא מבעיא ליה לרבינא אלא שעשה מעשה גם כן, רק שהיא נדחית מפני מצוה כהני גווני דאירינן בשמעתתא, אבל כל אלו שהבאתי, המעשה היתר גמור הוא, לכן הוה כמו שאינה, ולא נשארה אלא המחשבה גרידא.

וכעין זה בחזון איש [מנחות סימן מב יח]: נראה, דכולי עלמא מודים בסבור שהוא חלב [ונמצא שומן], וסבור שחלב מותר ואכלו, פטור, וכדאמר בהפר לה בעלה דיש לה סליחה. אלא בזמן שנעשה דבר שאסור באמת, אלא יש כאן היתר מצד אחר, כגון שיש כאן עבודה שדוחה

את השניה.

או דילמא, פטור הוא על השניה, כי **בתר מעשיו אזלינן**, ומעשיו בפטור היו, שהרי לפי האמת הראשונה היתה כחושה, והיה צריך לשחוט את השניה השמינה.⁽¹²⁾
אמר ענה ליה רב אשי לרבינא: וכי נידון זה,

לאו היינו דרבה ורבא? וכי אין ללמוד ממה שנחלקו רבה ורבא בענין אחר, שבענינו כולם מודים שהוא חייב!?

דאיתמר: שמע אדם בשבת שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלותו, והעלה דגים בלבד, פטור מכלום.⁽¹³⁾ ואין חולק בדבר זה.

שבת או פיקוח נפש שדוחה שבת [היינו המשך הסוגיא גבי תינוק], סבר רבא, דכל שלא נתכוין לדבר מצוה, אלא נתכוין למלאכתו, אין כאן דין דחיה.

והוסיף החזון איש: ואפשר, שאין דין זה אלא לענין חטאת דצריך כפרה, אבל אינו חייב מיתה, וכן רש"י ד"ה לאיסורא פירשו לענין חטאת, וכן פירשו הר"מ פרק ב דשגגות; [יש להעיר, דלענין מצודה להצלת תינוק בהמשך הסוגיא, לא נזכר לא ברש"י ולא ברמב"ם — שבת ב טז — שהנידון הוא לענין חטאת].

והוסיף עוד: ואפשר, שאין דין זה אלא בשבת שמצותו לשבות ממלאכת איסור, וכל שנתכוין למלאכת איסור הרי לא שבת, וכי טרח באיסורא טרח, כל שלא יהיב דעתו על מצות עבודה או פיקוח נפש, אבל בדבר שאיסורו איסור חפצא, כל שהחפץ היתר אף שלא ידע ונתכוין לאיסור, פטור.

וברש"ש בפסחים עב א, צידד לומר: עד כאן אין אומרים "בתר מחשבתו אזלינן", אלא דוקא בנמצאת כחושה או טריפה בבני מעיים, שהוא דבר שאין ידוע לשום אדם, אבל השוחט פסח בשבת, והוא היה סבור שלמים הם ושחטם בשוגג, כי אז אם היה הקרבן כשר [למאן דאמר "עקירה בטעות לא שמיה עקירה" ואין כאן חסרון "שלא לשמו" הפוסל את הפסח], לא היה הוא מתחייב חטאת, ואף שהוא נתכוין לאיסור, כיון דאיכא יודעים שזה פסח ומותר לשחטו, מה שאין כן בנידון דידן ההיתר אינו גלוי לשום

אדם, ראה שם; [ודבריו שם הם כדי ליישב מה שהקשו כמה אחרונים על הסוגיא שם לדעת הסובר "בתר מחשבתו אזלינן" הובאו דבריהם ב"שלמי יוסף" סימן פא].

ויש להעיר מלשון רש"י כאן בד"ה לאיסורא קמכוין, שכתב "דעדיין לא נודע לו כחישת הראשונה".

12. ביארו **התוספות**, שאף לפי סברא זו דכתר מעשיו אזלינן, מכל מקום אין לפטור גם בנשפך דם הראשונה לאחר שחיתת השניה, וכמבואר לעיל דבזה פשיטא שהוא חייב; ומשום ד"התם [גבי כחושה בבני מעיים] אם יבא אליה ויאמר שהיא כחושה בבני מעיים, היה מביא שמינה"; וביאר ב"צאן קדשים": התם בשעת מעשה שפיר עבד, שהרי היתה כבר כחושה רק שהוא לא ידע, אבל הכא, בשעת שחיתת שניה הרי עדיין לא נשפך דם הראשונה, ושלא כדין שחטה, ולפיכך חייב הוא על השניה.

ואולם **שיטת הרמב"ם** היא [כמו שביארה ה"לחם משנה" שגגות ב טו] שלפי מה דקימא לן ד"בתר מעשיו אזלינן", הרי הוא פטור אפילו בנשפך דם הראשונה לאחר שחיתת השניה, ולא דוקא בנמצאת כחושה בבני מעיים, וראה בזה בקרן אורה כאן, ובאבי עזרי הלכות יום טוב א טו במהדורא קמא.

13. לשון **הרמב"ם** [שבת ב טז] בתחילת השמועה המתבארת כאן.

יש ללמוד: **עד כאן לא קא פטר רבה**, אלא כיון דשמע שטבע תינוק, אמדינן דדעתיה נמי אתינוק [יש לומר, שמחשבתו בפריסת המצודה היא אף על הצלת התינוק היא], (16) ולכן הוא פטור.

אבל אם לא שמע שטבע תינוק, ובודאי לא היתה מחשבתו על התינוק, לא אמר רבה שהוא פטור, כי אחר מחשבתו, שנתכוין לאיסור, אזלינן, ועל אף שהעלה את התינוק ביחד עם הדגים, אין זה מעשה הצלה שפטור עליו, אלא מעשה צייד שחייב עליו. ואף בנידון דידן, אין שחיטת השניה נחשבת כמעשה היתר, על אף שהיא היתה מותרת בשבת, כי "בתר מחשבתו אזלינן", והוא לא

ואם שמע אדם שטבע תינוק בים, ופרש באותו מקום מצודה [לא כדי להציל את התינוק] אלא כדי להעלות דגים [שדבר זה הוא אב מלאכה, שהוא מכלל מלאכת "הצד"], והעלה דגים בלבד במצודתו, הרי זה חייב, וגם בזה אין מחלוקת.

אך אם פרש כדי להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק, בזאת נחלקו רבה ורבא:

רבה אמר: פטור. (14)

רבא אמר: אפילו הכי חייב. (15)

ומדאיתמר "שמע אדם שטבע תינוק בים",

עדים לאתרוויי ביה שלא יפרוש המצודה כיון דמושבע ועומד הוא על כך לפרוש המצודה. וכמעט שהיה אפשר לומר שאפילו העלה דגים לחרדייהו ליפטר [כלומר, אף במה שנקטה הגמרא כדבר פשוט שהוא חייב, דהיינו בהעלה דגים לחרוד, גם יש לתמוה, הרי באמת מעשה היתר הוא].

ומכח זה יצא לידון בדבר החדש, דמיירי בשהו עליו כבר עד שתצא נפשו, דמחזקינן ליה במת ושוב אין מוטל עליו חיוב להצילו, אלא דאיכרי מילתא שהעלהו לתינוק חי, והוה דומיא דנמצאת הראשונה כחושה בבני מעיים, דלא הוה רמיא חיובא מעיקרא לשחוט אחרת, שהרי עדיין לא ידעו דקמייתא כחושה, ושפיר מרמי להו הש"ס.

16. פירש בשפת אמת: נהי דדעתו היה ודאי על הדגים ואפילו לא היה שומע מהתינוק היה צד, מכל מקום עכשיו שידע, ודאי עלה ברצונו דאם תעלה מצודתו גם התינוק מה טוב; וראה עוד שם, ובהערה 17 אות ב.

14. כתב החזון איש [מנחות מב יח]: אף על גב שאם היה מתכוין לתינוק ולא לדגים לא היתה כאן מלאכת צידה כלל, דהוה ליה דגים "דבר שאין מתכוין", ואם כן הרי נמצא שאין פיקוח הנפש מכרחת את צידת הדגים, ולמה פטור הוא על הדגים! ? מכל מקום, אין כאן מעשה האדם אלא פריסת המצודה, ומלאכה זו מוכרחת מפני פיקוח נפש, והילכך אף על גב דפשע במחשבתו, אין כאן מעשה איסור, ואין חייבין על מחשבה; ובאבי עזרי [יום טוב א י במהדורא קמא בד"ה והנה], לא כתב כן, ראה שם היטב.

15. בשו"ת מהרי"ל דיסקין [תקנת עגונות מב לא, הובא בשלמי יוסף סימן פא], תמה: לכאורה הדבר תמוה, כיון שאפילו אם היה יודע דשבת היום, היה חייב לפרוש מצודה זאת בשביל התינוק, איך שייך לחייבו חטאת על מה שעשה כתורה וכמצוה, ומצוות כאלה הא ודאי אין צריך כוונה, ומה בכך שניצודו דגים גם כן, וכל שכן אם במזיד מיירי, ודאי תיקשי דאיך מצו

ידע שהיא מותרת. (17)

ואיכא דאמרי: כך אמר ליה רב אשי לרבנא:

לאו היינו פלוגתייהו דרבה ורבא, כלומר, כשם שנחלקו שם, כך נחלקו גם בענינו, שלדעת רבה הוא פטור, ולרבא הוא חייב.

דאיתמר: שמע (18) אדם בשבת שטבע תינוק

17. בשיטה מקובצת אות ג הוסיף על מה שנכתב משמו בהערה 11 אות ב – לבאר את הטעם לחייבו כשנמצאת כחושה בבני מעיים, שהוא משום שכל החיוב להביא שמינה הוא משום מצוה מן המובחר, וכיון שלא ידע, לא היה לו להביאו:

וראה בהערה שם בשם החזון איש והרש"ש ביאור אחר בטעם חיובו על הכחושה.

ונחלקו אחרונים בכיבור מחלוקת רבה ורבא: ספר תוספת יום הכפורים [יומא פד ב] כתב, שבסוגייתנו נחלקו האמוראים כשנתכוין לתינוק ולדגים והעלה תינוק ודגים, אם הוא חייב. ביאור דבריו, שהוא נוקט בפירוש מחלוקת רבה ורבא, דלכולי עלמא כיון ששמע דעתו אתינוק, ורבא מחייבו, אף על גב שדעתו גם על התינוק.

והקשה מהא דתנו רבנן [שם]: מפקחין פיקוח נפש בשבת, והזריזו הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, הא כיצד: ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו, והזריזו הרי זה משובח, ואף על גב דקא צייד כוורי [דגים]; וראה מה שכתב בזה; וראה עוד בשער הציון סימן שכח על דברי הגמרא האלו שהובאו בשולחן ערוך שם סעיף יג, שהביא מחלוקת הראשונים, אם מותר לעשות כן אפילו אם מכוין גם בשביל הדגים.

וכן נקט הקרן אורה [שבת קלז בתוך הדברים], שלפי לישנא קמא מחייב רבא "אפילו דעתיה נמי אתינוק, כיון דמכוין נמי אדגים, אזלינן בתר מחשבתו", [ומלשונו מבואר, דכשמתכוין לתינוק ולדגים וגם העלה תינוק ודגים, רבא מחייבו משום סברת "בתר מחשבתו אזלינן", ואילו רבה סובר דבאופן זה אין מועיל

סברת "בתר מחשבתו אזלינן"].

אך השפת אמת כאן, נקט מתחילה אף הוא בדעת רבא שהוא חייב אף על גב שנתכוין לתינוק, אלא שהקשה: מאי טעמא דמאן דאמר דמחייב, כיון דנתכוין לדגים ותינוק והעלה דגים ותינוק, הא מרבה בשעורין [העושה מעשה אחד, שיש בו הרבה שיעורים של חיוב, ראה בזה בהערות על סוגיית הגמרא בסמוך] לכולי עלמא [אפילו לדעת הסובר דמרבה בשיעורין אסור מן התורה], על כל פנים חיוב חטאת ליכא, [כן היא שיטת השפת אמת, אך לא כולם מודים לו]; והסיק שם, דמוכרחים לומר, דמאן דמחייב, לית ליה דדעתיה אתינוק; וראה גם בקרן אורה שם, שדן בדברי רבא משום ריבוי בשיעורים.

ובעיקר קושיית השפת אמת משום ריבוי בשיעורים, האבי עזרי [יום טוב א י, מהדורא קמא], הקשה כזאת, אפילו כשלא נתכוין לתינוק כלל [דלא כהשפת אמת שלא נתקשה אלא כשנתכוין לתינוק; והוא הקשה כן לדעת הסובר ריבוי בשיעורין מותר מן התורה, וראה עוד שם מה שהקשה לדעת הסובר ריבוי בשיעורין אסור מן התורה], דמכל מקום ייפטר כשהעלה תינוק ודגים, ואפילו לדעת הסובר "בתר מחשבתו אזלינן", ומשום, שהרי על מחשבה לבר אין מחייבין, אלא אם כן יש גם מעשה, וכאן אין מעשה שהוא רק תוספת, ואין נחשב למעשה על התוספת.

וראה שם שכתב, מאחר שאין דין צידה על התינוק [כי אין צידה אלא בבהמה חיה ועוף], לא שייך לפוטרו משום ריבוי בשיעורים.

18. כן מבוארת הגירסא מדברי רש"י ד"ה לאו

בים, ופרש שם מצודה, ולא היתה כוונתו כדי להציל את התינוק אלא כדי להעלות דגים, ואכן העלה דגים במצודתו, הרי זה חייב לכולי עלמא.

ואם פרש כדי להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק:

רבה אמר: פטור; ורבא אמר: אפילו הכי חייב.

וטעם מחלוקתם הוא: **רבה אמר, פטור, ואפילו לא שמע על התינוק, משום שהוא סובר זיל בתר מעשיו** שהיו להצלת התינוק; ולשיטתו אף בנידון דידן אזלינן בתר מעשיו, שהיה צריך ומותר להביא מן המוכר

יותר. (19)

ורבא אמר חייב, משום שהוא סובר זיל בתר מחשבתו שהיתה לאיסור, כדי לצוד דגים. ואף בנידון דידן אזלינן בתר מחשבתו, שהיתה לאיסור, להוסיף קרבן ציבור על הראשון שכבר הוקרב.

אמר רבא: (20) חולה שאמדהו הרופאים להתרפאות בגרוגרת אחת שאם יאכל אותה גרוגרת תשוב ורוחו אליו, ורצו עשרה בני אדם כדי להביא אותה גרוגרת, והביאו עשרה גרוגרות מן המוכר לאילן בבת אחת, הרי כולן פטורין, שכולם למצוה נתכוונו, שהזריו להציל את החולה הרי זה משובת. (21)

היינו פלוגתייהו, הובאו דבריו בהערה 19; ובשיטה מקובצת גרס לפי לשון זו: **לא שמע. ובצאן קדשים כתב, דכן נראה גם מהרמב"ם ומגיד משנה בפרק ב מהלכות שבת הלכה טז; ואחרים כתבו, שכן נראה גם מדברי הכסף משנה שגגות ב טו.**

19. כתב רש"י בד"ה לאו היינו פלוגתייהו: דטעמא דרבה דפטר, לאו משום דשמע, אלא משום דאזלינן בתר מעשיו, והוא הדין אפילו לא שמע; והאי דנקט "שמע" לאשמועינן, דאפילו שמע, כי העלה דגים בלא תינוק, חייב.

ובצאן קדשים כתב על זה: לעניות דעתי, דזה לא איצטרין לאשמועינן, כיון דפרש להעלות דגים פשיטא דחייב, דהא לא היתה כוונתו לתינוק; ומשום הכי הרמב"ם בפרק ב מהלכות שבת [הלכה טז] שכתב מדין זה, משמיט דין זה, משום דמילתא דפשיטא היא. [אולם מה דפשיטא ליה, לא פשיטא ליה למהרי"ל דיסקין, וכמובא בהערה 15; וכן מבואר מדברי החזון איש מנחות מב יח בתוך

דבריו, ראה שם].

אלא אפשר לפרש, דהא דנקט "שמע" לאשמועינן, דבשמע, דוקא נתכוין לעלות דגים והעלה דגים חייב, אבל נתכוין לעלות תינוק והעלה דגים לחוד פטור לכולי עלמא, וכן פסק שם הרמב"ם, ופשוט הוא;

20. כן גרס ב"שיטה מקובצת", ולא רבה כפי שהוא בספרים שלנו, וראה הערה 21.

21. נתבאר על פי לשון רש"י; ורבינו גרשום כתב "דאזלינן בתר מחשבה, וכולהו איכוונו לצורך חולה", ולכאורה נראה כוונתו שדין זה תלוי במחלוקת דלעיל אם בתר מחשבתו או בתר מעשיו אזלינן, ומי שאמר שמועה זו סובר "בתר מחשבתו אזלינן"; ולפי זה מוכרח שהוא גורס "אמר רבה" ודלא כה"שיטה מקובצת", שהרי במחלוקת דלעיל — לפי גירסת רבינו גרשום שהיא כגירסתנו — רבה הוא הסובר "בתר מחשבתו אזלינן".

וצדדי הספק הם:

האם **שתיים מיייתין**, ואף שיש כאן שני מעשי קצירה, כיון דכולם חזו ליה [ראויים לו], ואינו מוסיף מה שאינו נצרך לו. (23)

או **דלמא שלש** (24) **מיייתין**, ואף שנקצרת על ידו כמות יותר מהנצרך לו, משום **דקא ממעטא קצירה**, שהרי כשהוא קוצץ את העוקץ האחד שיש בו שלש גרוגרות, אין הוא עושה אלא מעשה קצירה אחד. (25)

ופושטת הגמרא את הספק: **פשיטא, שלש מיייתין**, קוצץ הוא את העוקץ היחיד, שבו שלש גרוגרות.

ואף שבמשנתנו אמר רבי ישמעאל שעדיף ב-TO למעט בכמות התבואה הנקצרת, ולכן אינו מביא עשרון אלא משלש סאין, ואינו קוצר חמש סאין להביא מתוכם את העשרון, אף על פי ש"שביחא מילתא" לעשות כן, מכל מקום, אין זה דומה לעניינו, משום **דעד כאן לא קאמר רבי ישמעאל התם במשנתנו שיש**

ואפילו קצצו את הגרוגרות בזה אחר זה, ואפילו קדם החולה והבריא בראשונה לפני שקצצו האחרים את גרוגרותיהם. (22)

בעי נסתפק **רבא**: **חולה שאמדוהו להתרפאות בשתי גרוגרות של תאנים, ויש באילן התאנה העומד לפניו שתי גרוגרות [והגרוגרת יש בה שיעור מלאכת קצירה בשבת], והיו שתי הגרוגרות תלויות בשתי עוקצין [מעין זנבות, שהגרוגרות תלויות בהן], ואם יקוץ את שתי הגרוגרות, נמצא שהוא עושה שני מעשי קצירה, אך צריך הוא לכל מה שנקצר על ידו לרפואת החולה** —

ויש באילן עוד **שלש גרוגרות בעוקץ אחד**, ואם יקוץ את העוקץ האחד, הרי מצד אחד הוא עושה רק מעשה קצירה אחד, אך מצד שני, בקצירה האחת הזאת הוא קוצר גרוגרת נוספת, שאין בה צורך לחולה —

הי מינייהו מיייתין, מאיזה מהם יביאו?

23. משמע מדברי הגמרא, שלא נסתפקה הגמרא להעדיף את השתים, אלא משום שבאופן זה אינו עושה את מה שלא נצרך לו, אבל אם דרך משל אמרו הרופאים, שיכול הוא להתרפאות במין אחד בכשיעור שתי גרוגרות, או ממין אחר בכשיעור שלש גרוגרות, ויש לו את השתים ממין האחד בשני עוקצין, ואילו את השלש מן המין השני בעוקץ אחד, בזה פשיטא שיעדיף את השלש, כי מיעוט בקצירה עדיף מריבוי שיעורים; וראה בזה בהערה בהמשך הסוגיא.

24. בשיטה מקובצת גרס "שלש מינייהו מיייתין", ואין הגירסא מובנת.

25. כתב הר"ן [ביצה ט ב מדפי הרי"ף, ד"ה

22. "ויש להם שכר טוב מאת ה'", שולחן ערוך שכח טו.

ובמשנה ברורה שם כתב בטעם פטורם, משום שכל אחד חשב שהוא יקדים. ובביאור הלכה שם, הוסיף: ומיירי בחולי בהול, דאם לא כן מסתברא שאסור להרבות בגברי, ומי עדיף הא מהא דמספקינן [לקמן בעמוד זה] אי תרי בתרי עוקצין, או תלתא בחדא עוקץ, אלמא, דהיכא דאינו בהול חשבינן בכל דבר להקל החילול; וראיתי באליה רבה שהביא בשם תשובת הרמ"א, דאפילו שנים יכולים לעשות מלאכה אחת כמו בחול, ונראה, דמיירי שעל ידי שנים אפשר שתהא נגמרת המלאכה מהר, אבל בלאו הכי אסור.